

EDEBİYAT VE MANTIK

ŞAFAK URAL

İSTANBUL ÜNİ. EDEBİYAT FAK. FELSEFE BÖL.

ÖZET

Edebiyat ve sanatı, mantık ile ilişkilendirmek ilk bakışta imkansız gibi görünmektedir. Çünkü sanat, öznel, ispat sözkonusu değildir, çokanlamlıdır, duygular ile işgörür. Fakat buna karşılık mantık, nesnel, tekanlamalı bir dildir, ispat sözkonusudur. Aralarındaki bu keskin farklara rağmen, çok önemli bir ortaklık da mevcuttur. Bu ortak nokta, sanatı sanat yapan, onun sahip olduğu formdur. Bir sanat eseri, uyum, ritm, kadans, oran ve orantı başta olmak üzere nesnel birtakım özelliklere sahiptir. Bu nesnel özellikler, sanat ile mantık arasında ilginç bir ilişki kurulmasına da olanak verir.

ANAHTAR KELİMELELER

Nesnellik/öznellik, ispat/anlatım, çokanlamlılık/tekanlamlılık, akıl-yürütme/duygular, ritm, uyum, oran ve orantı.

SUMMARY

Art and logic are two different concepts, which must be separated each other strongly. Art is an subjective act, and it doesn't provide any provable theses. However logic means a provable reasoning and

an inference, just against these kind of features of art. On the other hand, we need to talk about some features in order to define “an act” as “an art”. It is clear that an art must be have some objective features like harmony, *rhythm*, cadence, proportion, etc. These are a common ground for art and logics, and they could provide us realizing some interesting relations between them.

KEYWORDS

Objectivity/subjectivity, proof/ description, exactness/ambiguity, reasoning/feeling, rhythm, harmony, proportion.

Edebiyat ve mantık sözcüklerini birçok bakımdan birarada düşünmek ilk bakışta hiç de mümkün görünmemekte. Birisinin formel ve yapay bir dil olması, diğerinin benzetmelerden, çokanlamlılıktan adeta beslenmesi, aralarında hiçbir şekilde bağdaştırılamayacak olan uyumsuzluğun kaynağını oluşturmaktadır. Mantığın bir ispat bilimi olmasına karşılık, edebiyatın görünüşte böyle bir özelliğe sahip olmaması da aralarında bir ilişki kurulmasına adeta olanak vermemekte.

Ne var ki, edebiyat ve mantık arasındaki ilişkiyi aslında “ispat” kavramı aracılığıyla ele almak sanırım hiç de imkansız değildir. Bu amaçla, “edebiyat acaba ne derece bir ispat vermek özelliğinin dışında tutulabilir?” sorusu üzerinde durabiliriz. Bu soru bizi edebiyatın dikkati çekmeyen, öne çıkarılmayan bazı özelliklerini gözden geçirmeye ve onların altını çizmeye de götürebilir. Bu sayede sanırım mantık ile edebiyat arasında ilişki kurmak da mümkün olabilir.

Edebiyat ve genel olarak sanat, özel bir dildir. Sanatı sanat yapan, onun formu, diğer bir ifadeyle onun kullandığı özel dildir. Mantık da özel bir (sembolik/yapay) bir dildir. Fakat bu iki dilli gerek işlevleri, gerek kuruluş amaçları ve gerekse sahip oldukları diğer özellikler bakımından bir arada düşünmek adeta imkansızdır.

Sanat denilince, aşağıda ele alınacağı gibi, ‘özel bir form’a sahip olmayı düşüneneğim. Bu açıdan bakarsak, sanatı sanat yapan özellik olarak, onun sahip olduğu formu dikkate almak gerekir. “Mantık” sözcüğünü ise günlük kullanımını açısından değil, bir bilim olarak sahip olduğu özellikler çerçevesinde kullanacağım. Bu özelliklerin başında mantığın formel bir dil olarak geçerli çıkarımları denetleme ve dolayısıyla da ispat etme eylemi içermesi gelmektedir. Bu özellik de mantığı formel bir dil olarak tanımlamamıza olanak vermektedir.

Form, biçim, görünüş, kalıp, tarz veya üslup kavramlarını farklı alanlarda fakat bazı ortak özelliklere sahip olacak şekilde, yani birbirleriyle ilişki içinde düşünebiliriz. Bu ortak özellik, çok ilginç bir şekilde, **düşüncelerimiz, davranışlarımız ve dışımızdaki dünya** arasında bağıntı kurmamıza sebep olmaktadır.

Mantığın formel bir dil olarak sahip olduğu özellikler, -evet- edebiyatın çok temel özellikleriyle bağdaşmamaktadır. Çünkü edebiyatta görünüşte bir ispat yoktur, nesnellik sözkonusu değildir ve üstüne üstlük, (mantıkla hiçbir şekilde bağdaştırılmayacak olan) çokanlamlılık sözkonusudur. Bu durum, edebiyatla mantık arasında ilişki kurabilmek için ilk aşılması gereken bir engel konumundadır.

Bu engeli aşabilmek için şöyle bir sorudan başlayabiliriz: edebiyat veya daha genel ifadesiyle sanat acaba gerçekten de bütünüyle özne bir yapıda mıdır?

Hiç şüphesiz edebiyat başta olmak üzere her türlü sanatta sanatçı, kendi duygu ve düşüncelerini özne bir dil kullanarak ifade eder, kendine özgü benzetmelere yer verir ve her sanatçı kendine has bir anlatıma ve üsluba sahiptir. Yani kısaca, sanatın her dalı, tam bir “öznellik” üzerine kurulmuştur. Bu durum, nesnelğin doruklarında dolaşan mantık ile sanat arasında bir ilişki kurmak çabasını sanki olanaksız hale getirmektedir.

Ne var ki bu noktada şöyle de düşünebiliriz: evet edebiyat ve genel anlamda sanat, özne bir dildir; ama edebiyatı edebiyat yapan, sanatı da sanat yapan (nesnel) bir özellikten de söz etmek kaçınılmazdır. Çünkü ancak böyle bir özellik sayesinde herhan-

gi bir anlatımı bir edebiyat eserinden, herhangi bir karalamayı resimden veya bir gürültüyü müzikten ayırabiliriz. Yani sanatın öyle bir (nesnel) özelliği vardır ki, bu özellik aslında sanatı sanat yapar. Bu sonuç, bizi ister istemez sanatı bütünüyle öznel bir etkinlik olarak görmekten çıkaracak, bu konuda ihtiyatlı davranmaya sevk edecektir.

Sanatı sanat yapan nesnel özelliğe onun 'form'u diyelim. Bu form, aynı zamanda bir üslup ifade eder; yani belirli kalıp ve kurallar içerir. Bu sayede bir gürültüyü müzikten, ve ayrıca örneğin klasik müziği bir halk müziğinden veya romanı hikayeden ayırmak mümkün olur. Yine bu sayede örneğin empresyonist bir resmi kübist bir tarzdan, aruz vezni ile yazılmış bir şiiri hece vezni ile yazılmış bir şiirden, bir marşı halk müziğinden ayırma olanağı elde edilir. Ayrıca herhangi bir sanat formunu nesnel/nicel bir dil ile ifade edebildiğimizi de bu noktada hatırlamak yerinde olacaktır. Müzikte notalar, şiirde vezin kalıpları, resimde oran ve orantı, bir sanat eserini karakterize etmede hatta onu yorumlayıp değerlendirmede kullanılan nesnel/nicel özelliklerdir. Bu sonuçtan hareketle bir sanat eserinin bütünüyle öznel bir yapıda olmadığını, hatta bir sanat eserinin aslında nesnel bir yapısının olduğunu ileri sürebiliriz. Mantığın da yapay ve nesnel bir dil olduğu hatırlanırsa, edebiyat ile mantık arasında aşılamayan uçurumlar olduğunu söylemek ister istemez güçleşecek, hatta aralarında bir ilişki kurmak adeta kaçınılmaz olacaktır.

Sanattaki sözkonusu türden bir nesnellığın, sanatın, sanatçının bir kişisel yorumu olma özelliğini ortadan kaldırmayacağını özellikle belirtmek yerinde olacaktır. Sanatın, sanatçının öznel yorumu olması, şüphesiz onun en temel özelliklerinden birisidir.

Ne var ki bu kişisel yorumun özelliklerini sorgulayabilir ve bir adım daha atarak şöyle bir soru sorabiliriz: kişisel yorumun acaba bir sınırı var mıdır? Yani sanatçı, konusunu kişisel olarak yorumlamada acaba ne derece özgürdür?

Bu özgürlük şüphesiz bir sanat yapıtının ilgi alanına giren konuların neler olabileceğini ve aynı zamanda sanat yoluyla nelerin

ne şekilde söylenebileceğini de içermektedir. Diğer bir ifadeyle, “örneğin bir ressam neleri resmedebilir?; veya bir ressam doğayı yorumlarken, bir şair insanı tasvir ederken, bir müzisyen bir duyguyu ifade ederken veya romancı örneğin toplumsal bir olguyu sorgularken, yani konu seçiminde ve kullanacağı yöntemde alabildiğine özgür olabilir mi?” şeklinde bir soru sorabiliriz. Böyle bir soru bizi “sanatsal bir etkinliğin sınırları var mıdır ve araçlarını ne şekilde yorumlamak gerekir?” şeklindeki bir soruya da cevap vermemizin yolunu açacaktır.

Sanatın herşeyi kendisine konu olarak alabileceğini kabul etmek mümkündür; hatta bilimin konusu nesnelere bile sanatçının eserinde kendini gösterebilir. Holtz’un “Gezegenler” isimli eseri, Fazıl Say’ın “Evren” isimli eseri, sanatçının, bilimin konusu olan doğayı yorumlayışının birer örnekleridir.

Dolayısıyla sanatın konusu ile bilimin konusu arasında örtüşmeler olabilir; fakat sanat bilimin konusu dışına çıkabileceği gibi, hiçbir şekilde bilimin ilgi alanına girmeyen konuları da işleyebilir. Böyle bir durumda sanatı konusuna bakarak, diğer bir etkinlikle ilişkisini veya farkını ortaya koymak, sağlıklı bir yol olmayacaktır.

Bilimle sanat arasındaki en önemli farkın konudan çok kullanılan yöntemle ilgili olduğu ileri sürülebilir. Fakat bu konuda ihtiyatlı davranmak yerine olacaktır. Çünkü sanatçı da zaman zaman gözlem ve deneyi kullanabilir. Empresyonist ressamların renk konusunda laboratuvar verilerinden yararlanmış olmaları, Leonarda da Vinci’nin yapmış olduğu empirik çalışmalar veya Paul Klee’nin doğa gözlemleri, sanatçının da empirik verilerden yararlandığına ilişkin hemen akla gelebilecek örneklerdir.

Empirik verilerin kullanılması noktasında “ama sanat, bir objenin sanat kalıpları içinde sanatçı gözüyle bir yorumdur” şeklinde bir açıklama yaparak bilim ve sanat arasındaki fark keskin bir şekilde ortaya konulmak istenilebilir. Böylece bilim ve sanat arasında öngörülen fark da tanımlanmak istenilebilir. Fakat böyle bir bakış açısı bilindiği gibi “sanat bir taklit (mimesis) midir yoksa bir tür icat mı sözkonusudur?” şeklinde bir soruyu da beraberinde getirmektedir. Sesi ve müzik enstrümanlarını bir tak-

lit aracı olarak yorumlamak zorlama bir bakış açısı olmayabilir; fakat bizi burada ilgilendirebilecek olan nokta, notaların insana ait kurgular olmasıdır. Dolayısıyla da bu noktada müziği taklid özelliğiyle değil, rasyonel bir kurgu olarak dikkate almak gerekir. Çünkü sanatçı, uyum adına aklının bir ürünü olan yapay bir dili, yani notaları bilerek veya bilmeyerek kullanmıştır; mantığın yapay bir dil olduğu da bu noktada ister istemez akla gelmektedir.

Sanatın bir taklid olup olmadığı konusundaki geleneksel felsefi soruyu bir kenara bırakabiliriz ve kullandığı yöntem ne olursa olsun, sanatçının ifade gücünü, sahip olduğu yeteneklerin bir göstergesi olarak kabul edebiliriz. Fakat sonuçta, yukarıda da işaret edildiği gibi, sanatı sanat yapan nesnel bir dillinin olduğunu kabul etmek gerekir. Böyle bir dilin sanatı bir ifade aracı olarak kullanılmasına olanak vermesi, bizi asıl konumuza, yani sanatçının ve sanatın mantıkla ilgisine biraz daha yakından bakmamızı sağlayacaktır.

Müziği bir sanat yapıtı olarak tanımlamak, aslında onun belirli koşulları sağlamasına ve belirli kalıplara uymasına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, bir müzik parçası ister taklit olsun, ister sanatçının özgün bir dili olarak ortaya çıksın, isterse bilimsel bir çalışmanın konusu nesnelere ele alsın veya isterse bilimsel bir yöntemi belli bir oranda kullansın, onun sanat değeri taşıyabilmesi, belirli koşullara sahip olmasını gerektirir. Bu durum, yukarıda da işaret edildiği gibi, bir ressam doğayı yorumlarken, bir şair insanı tasvir ederken, bir müzisyen bir duyguyu anlatırken veya romancı örneğin toplumsal bir olguyu yorumlarken konu seçiminde özgür olsa bile, uymak zorunda olduğu birtakım kuralların bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu kurallar aynı zamanda, ortaya konulan çalışmanın bir sanat yapıtı olarak nitelendirilmesinin de koşulunu içermektedir. Burada bizi ilgilendiren nokta, sözkonusu kuralların nesnel ve rasyonel olmalarıdır; diğer bir ifadeyle mantıksal bir özellik taşımak durumunda olmalarıdır. Nitekim sanatı karakterize ederken kaçınılmaz olarak ritm, armoni, kaddans, uyum gibi özellikler dikkate alınır. Bu özellikler nesnelidir-

ler ve rasyonel bir yapıdadırlar. Her sanat dalında bu özelliklerden birisi veya birkaçı beraberce karşımıza çıkar.

Bir sanat eseri bireylerde hoşlanma duygusuna hitap eder; hoşlanma duygusu ise özeldir ve bireylere göre farklı olabilir. Dolayısıyla da bir sanat eserinin öznel yönünü bir kenara bırakmak bu açıdan da sözkonusu olamaz; ne var ki bir eserin sanat yapıtı özelliği taşıyabilmesi için nesnel özelliklerle sahip olması gerektiğini bu noktada da tekrar hatırlamak yerinde olacaktır. Bu özellikler sayesinde gürültüyü müzikten, herhangi bir karalamayı resimden veya herhangi bir dizeyi şiirden ayırırız; hoşlanma eşliğini de bu noktadan itibaren dikkate almak yerinde olacaktır.

Nesnellikten söz edince, mantık, matematik, geometri gibi bir formel dili dikkate almak kaçınılmazdır. Sanatta biçim, üslup, uyum da kaçınılmaz olarak formel bir özellik açısından anlaşılabilir. Nitekim resim ve müzik oran ve orantı; şiir, uyum demektir.

Bu sonuç dolayısıyla edebiyatı ve sanatı, fikirlerin mantıksal bir uyumu olarak görmek istemek de havada kalan bir yorum olacaktır; çünkü mantıkta esas olan tutarlılıktır ve bir ispat sözkonusudur. Halbuki edebiyatta bir ispattan sözetmek hiç de kolay değildir. Nitekim gerçeküstü bir anlatım veya atonal bir ifade sadece bir ispattan değil mantıksal bir uyumdan da sözetmek hiç de kolay değildir. Dolayısıyla sanatı mantıktaki tutarlılık veya ispat çerçevesinde anlamak hiç de gerekli değildir. Buna karşılık, bu noktada altını çizerek vurgulanması gereken husus, sanatın ve mantığın formel bir dil üzerine kurulmuş olmasıdır.

Herşeye rağmen, acaba gerçekten de “sanatta ve edebiyatta bir ispat sözkonusu edilemez mi?” sorusunu ısrarla sorabiliriz; nitekim ideolojileri veya katı dünya görüşlerini dikkate alırsak bu soruya hayır diyemeyiz. Gerçekten de siyasi yapı veya bir otorite, doğruyu belirleme hakkının kendine verildiğini düşünebilmektedir. Bu durum, sanatın, birtakım doğruların dikte edilmek amacıyla kullanılmasına ve dolayısıyla bir tür ispat aracı olarak yorumlanmasına ve sonuçta kullanılmasına olanak verdiğini düşündürebilir.

Sanatı katı bir ideolojik bir yapının ürünü olarak görmek çok zorlama bir yorumdur. Gerçi sanat, dikte edilen doğrulara karşı çıkma aracı olarak da kullanılabilir. Ama bizi burada ilgilendirebilecek husus değişmeyecektir; çünkü her iki durumda da ortada doğru olduğu düşünülen, doğruluğuna inanılan veya doğruluğu dikte edilmek istenilen bir yargı bulunmaktadır. Dolayısıyla da gerekçesi, dayanağı ya da niteliği ne olursa olsun, sanat aracılığıyla bir yargının doğruluğu ileri sürülmüş olmaktadır. Diğer bir ifadeyle her iki durumda da sanat, sanatçının kendi doğrularını ifade aracı olarak kullanılmıştır. Sanatın birşeylerin dikte edilmesinde kullanılan bir araç olması veya tam tersine dikte edilen birşeylere karşı çıkma aracı olarak kullanılması, sanatın bir ispat aracı olarak kullanılmasına sanki olanak vermektedir. Böyle bir bakış açısına karşı olmak amacıyla, sanatı duyguların öznel bir ifadesi olarak kabul etmek ve “sanat sanat içindir” gibi bir ilkeyi savunmak da mümkündür. Ne var ki böyle bir bakış da, öyle görünüyör ki, sanatın bir iddia ve dolayısıyla dozu azaltılmış bir ispat içermediğinin ileri sürülmesine engel teşkil etmeyecektir.

Sanat aracılığıyla bir iddianın dile getirildiğini ve bu iddianın bir ispat içerdiğini düşünmek, toplumsal olayları konu alan bir sanat eseri ile örneğin doğayı konu alan bir sanat eseri arasındaki ayrımın özellikle dikkate alınmasını gerektirecektir. Çünkü böyle bir ayrıma dayanarak, doğayı tasvir etme amacı taşıyan bir sanat eserinin ideolojik bir içerik taşıyamayacağı ve dolayısıyla herhangi bir ispat amacını içinde barındırmayacağı ileri sürülebilir. Nitekim, yukarıda da işaret edildiği gibi, gezegenleri veya evreni anlatan bir senfoni herhangi birşeyi ispata yönelmekten çok uzaktır. Fakat bu noktada, bir ispat amaçlanmış olmasa da, söz konusu sanat eserinin aslında bir iddia dile getirmiş olduğunu görmemezlikten gelemeyiz. Nitekim sanatçı gezegenleri, evreni veya örneğin denizi anlatmak iddası ile ortaya çıkmaktadır. Ve bu iddia, belli bir form yani yapay bir dil ve dolayısıyla da nesnel bir yapı kullanarak sunulmuştur. Diğer bir ifadeyle, bir sanat eserinin bir ispat amacı taşıyıp taşımadığı tartışılabilir; bizi burada ilgilendirebilecek husus, sanat eserinin konusu ne olursa ol-

sun, bir iddia taşıyor olmasıdır. Bu noktada, aralarındaki bütün farklara rağmen mantık dilinin de sembolik ve dolayısıyla yapay bir dil olduğunu tekrar hatırlamak yerinde olacaktır.

Bir bestecinin notaları kullanarak örneğin denizi, evreni veya gezegenleri anlatmak iddiası elbette ispat amacı taşımaz; ve sanatçının amacı herşeyden önce bize konu ile ilgili öznel bir yorum sunmak olabilir. Fakat sanatçı, sözkonusu eseri kendisi için yazmamış, dinleyicinin veya seyircinin beğenisine sunmuştur. Hatta bu eseri seslendiren bir orkestra şefi ve orkestra üyeleri de aynı dili (notaları) kullanarak aynı iddiayı paylaşmak durumundadırlar. Bir şiir, bir resim veya bir müzik parçası, sanatçının duygusunu anlatır; evet ama ortada paylaşılması istenilen bir duygu vardır. Bu duygu, belirli kalıplar kullanılarak aktarılmaya çalışılır. Bu kalıpların, yukarıda sıklıkla işaret edildiği gibi, nesnel bir dil demek olduğunu hatırlamak yerinde olacaktır. Dolayısıyla da sanatın, bir duyguyu, nesnel bir dil kullanarak ifade etmek gibi bir iddia taşıdığını kabul etmek mümkündür.

Öte yandan bir edebiyatçının kullandığı kelimelerin lengüstik analizi, ressamın kullandığı renkler veya müzisyenin tercih ettiği üslup bize o sanatçının ruh yapısıyla ilgili bilgi verebilmektedir. Dolayısıyla bir sanat eseri, bir duyguyu dile getirme iddiası dışında da özellikler taşıyabilmektedir. Diğer bir deyişle bir sanat eseri aslında sadece duyguları ifade etme aracı değildir, sahip olduğu kodlar, eser sahibinin dışında da bilgi verirler. Bu kodlar sayesinde bir sanat eseri aracılığıyla, kültürel, tarihi, toplumsal, hatta o çağa ait bilimsel birtakım bilgiler elde etmek de mümkündür. Bu noktada sanatı mantıkla ilişkilendirmek, yani sanat eserinin mantıksal kurgusundan söz etmek kaçınılmaz görünmektedir.

Viyana Çevresi pozitivismi bilindiği gibi metafizik yargıları anlamsız olarak değerlendirmiş ve felsefeyi bu tür yargılardan arındırılmış olarak yeniden inşa etmek istemiştir. Böyle bir hedefin sanat eserlerini kapsayamayacağı açıktır; çünkü sanat eseri peki metafizik bir içeriğe sahip olabilir, fakat anlamsız değildir. Diğer bir ifadeyle bir sanat eseri, sanatçının öznel yorumunu içerdiği için, bilimsellik ölçülerine uymaz; ama anlamsız oldu-

ğu da söylenemez. Bunun sebebi, yukarıdaki açıklamalara dayanarak, sanatın aslında nesnel bir dil kullanması olabilir. Bu durum, öyle görünüyor ki Viyana Çevresi düşünürlerinin dikkatinden kaçmıştır; çünkü her sanat eseri bir iddia dile getirmekte ve bu iddia nesnel bir dil aracılığıyla ifade edilmektedir. “Sanat eseri” ve “metafizik” kavramlarının arasındaki ilişkiyi tartışmayı bu noktada bir kenara bırakabilir ve **sanat eserinin** yaslandığı (veya kullandığı) nesnel dilin **mantıksal** bir kurgusu olduğunu kabul edebiliriz. Bu sonuçtan hareketle şöyle bir benzetme yapabiliriz: Bilim, örneğin fizik, bize doğanın bir tasvirini veya açıklamasını verir. Bunun için nesnel bir dil olan matematiği, geometriyi kullanır. Sanatın çıkış noktası ise insan duygularıdır; ve sanatçı bu duygularını ortaya koyduğu sanat eseriyle dile getirir. Sanatçı, kendisini duygulandıran objeyi seçmede özgürdür. Bu obje insan olabilir, doğa, toplum veya duygunun kendisi olabilir; ama bu seçim özgürlüğü, sanatçının kullanacağı araç ile sınırlıdır. Bir ürünün “sanat eseri” özelliği taşıması, belirli koşullarla sağlanır. Bu koşullar, sanat eserinin türünü de belirler ve örneğin müzik yoluyla veya resim aracılığıyla ifade edilmesine olanak verir. Elbette, yukarıda da işaret edildiği gibi, her sanat dalı kendine özgü kurallara sahiptir. Bu kurallar değişebilir; nitekim rock, metallica, rap, minimalist üslup, kübist veya sürrealist resim, günümüzde ortaya çıkan yeni sanat tarzlarıdır. Sanatçı bu enstrümanlardan birisini seçmek ve konusunu bu araçlar vasıtasıyla anlatmak özgürlüğüne sahip olabilir. Ama seçimi, seçtiği enstrümanın kurallarına ve dolayısıyla mantıksal kurgusuna göre yapmak zorundadır. Bu noktada artık sanatçı, bir bilim adamı gibi, nesnel bir dil kullanmak durumundadır. Dolayısıyla sanat, tüm metafizik içeriğine rağmen, nesnel bir yapıya sahiptir. Bu nesnellik, sanatın mantıksal içeriğini belirler; diğer bir ifadeyle sanat, mantıksal kurgu üzerine kurulmuş metafizik bir yapıya sahiptir.

Sanat, sanatçının öznel bir kurgusudur; ama nesnel bir dil aracılığıyla oluşturduğu bir kurgu.... Şiir, müzik, resim, ritmi ve harmoniyi ifade eder; bilim, doğadaki harmoninin yasalar aracılığıyla ifadesidir. Bilim ve sanat, kendilerine göre bir nesnellığe

sahiptirler; ve bu nesnellik, bir form ve dolayısıyla nesnel bir dil aracılığıyla elde edilir. Sanat dili, mantıksal/nesnel kurgusu sayesinde, duyguların aktarılmasına olanak verir.

Öte yandan sanatın irticalen (improvised) yapılan bir yönünün olduğunu biliyoruz. Fakat bu irticalen yapılan eylemin, sanat özelliği taşıması için, yine belirli bir dil kullanması, belirli kalıplara uyması, yani belirli bir (nesnel) dil aracılığıyla gerçekleştirilmiş olması gerekir. Türk sanat müziğinde (özellikle belirli makamlarda) irticalen çalınan parçalar bunun en güzel örnekleridir.

Bir ressamın duygularını ve izlenimlerini büyük ölçüde irticalen tuvale aktardığı ileri sürülebilir. Fakat ortaya çıkan eserin bir sanat yapıtı özelliği taşıyabilmesi için yine belirli kurallara uygunluk gerekir. Dolayısıyla irticalen yapılmış olsa da sanatta nesnellik yine karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle sanat aslında içinde barındırdığı mantıksal bir kurgu üzerine inşa edilmiştir; bu kurgu, sanat eserinin (duyguların) iletilebilir olmasına olanak vermektedir.

Bilim, doğadaki ritmin yasalarla ifadesidir. Düzenlilik, örneğin gezegenlerin hareketi veya bir hidrojen atomunun sahip olduğu tekrarlanan (ritmik) özellikler bilimsel yasalar olarak ifade edilirler. Fizik nesnelerin hareketini, biyoloji canlıların özelliklerini (bir anlamda da onların davranış özelliklerini), sosyoloji toplumsal olayları (bir anlamda toplumsal davranışları) ve psikoloji insan davranışlarını (yani bir insanı karakterize eden davranışları) inceleyen ve onları yasalar aracılığıyla tasvir eder. Bilimsel yasa demek, farklı türden de olsa çeşitli nesnelerin hareket veya davranışlarındaki düzenliliği, matematik gibi bir dil aracılığıyla ifade etmek demektir. Sanat da, sanatçının öznel duygularının nesnel bir dil aracılığıyla ifadesidir; bu nesnellik, öyle görünüyor ki, bir uyumun (harmoninin) sanat yoluyla yakalanmasıdır. Elbette bilim, doğadaki düzenliliği, uyumu yasa olarak ortaya koyarken sanat, ritmi ve uyumu bana ait olan, bende mevcut olan bir özelliğe dayandırmış olabilir. Bir ressamın renklerdeki uyumu yakalaması, nesneldeki oran ve orantının aslında bende bir yansımanın ifadesi olması, bir şairin dizelerinde ortaya çıkan ahenkin aslında benim ritm

duygumdan kaynaklanmış olması, özneliğin ve nesneliliğin birlikte sanat eserini meydana getirmesinin gerekçesi olabilir. Sonuç, kaçınılmaz bir şekilde, sanatın mantıksal kurguyla ilişkisinin kurulmasına olanak vermekte, hatta gerektirmektedir.

Bir edebiyat eserinin lengüistik/mantıksal analizinin, psikanalitik bir araç olarak kullanıldığını biliyoruz. Böyle bir çaba, yukarıda işaret edilen çerçevede, bir edebiyat metninin mantık ile ilişkisinin diğer ilginç bir örneği olarak düşünülebilir. Böyle bir ilişki, bir edebiyat eserinin, sadece sanatçının öznel duygularının ifadesi olarak ve öznel duyguları açısından yorumlanamayacağına da bir göstergesidir.

Sanat eserlerinin ritm, uyum ve vezin gibi özellikler aracılığıyla ele alınması, Aristoteles ile başlayıp İslam dünyasından geçip günümüze kadar uzanmıştır (bu konuda bkz. Taşdelen, Vefa 2015). Ritm, sadece sanat ve edebiyat eserlerinde değil, davranışlarımızda da örneğin dinde (ibadet biçimi olarak), kültürel yapıda (dans olarak), ahlak alanında (saygı ifadesi davranışları olarak) karşımıza çıkabilmektedir (bkz Ural, Ş., 2005). Gerek doğadaki düzenlilik gerek kalp atışımız, ritmin çok farklı alanlarda karşımıza çıkmasının güçlü bir gerekçesi gibi durmaktadır.

Sanat, bir hoşlanma duygusu uyandırma özelliğine bağlı olarak tanımlanmak istenilebilir; fakat hoşlanma veya güzellik duygusu, belirli nesnel kurallara uyularak elde edilmektedir. Dolayısıyla öznel yön, nesnel yön üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla da sanata bakışı öznellik ile sınırlandırmak sözkonusu olamaz; duyguların sanat yoluyla aktarılması, bilimsel bilginin aktarılması gibi, nesnel bir kurguya ve dolayısıyla nesnel bir dile gerek göstermektedir. Bu nesnel dil sayesinde “bilimsel olmak”dan veya “sanat yapısı olmak” dan sözedilebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Taşdelen, Vefa (2015), “Poetika Tarihinden Bir Kesit”, *Bizim Külliye*, Sayı: 65, s. 12-18.
- Ural, Şafak (2005), “Ritm, Ritüel ve Değerler”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Türk Felsefe Derneği, 41. Sayı, Ankara,